

ПОЛІТИЧНІ НАУКИ

УДК 355.01

ІНФОРМАЦІЙНО-ІМІДЖЕВИЙ АСПЕКТ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ

Сабрі К.Н.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

У статті проаналізовано та узагальнено особливості поняття «гібридна війна». Визначено підходи до розуміння таких протистоянь, їх основні риси, цілі та стратегії. Виділено основні сфери існування конфлікту: історична, енергетична, інформаційна. Відзначено вирішальний вплив інформаційних технологій на розвиток та специфіку розгортання конфліктних подій. Аналізуються напрями та масштаби інформаційно-іміджевого складника війни, розгорнутої Росією проти України.

Ключові слова: гібридна війна, інформаційна війна, іміджева війна, інформаційне суспільство, мережева війна, політичний імідж, типологія війни.

Постановка проблеми. Відповідно до змін, які відбуваються сьогодні у світі, змінюється і трансформується детермінація феномену війни. Все частіше на політичній арені виникають конфлікти, які відзначаються певною схожістю в алгоритмі свого розвитку, а саме маскуванням за мирними протестувальними акціями проти певного режиму правління та поступовим розгортанням у формі громадянської війни із залученням зовнішньої інтервенції. В таких конфліктах прослідковується використання всіх можливих, іноді абсолютно неправомірних методів та прийомів дій, основою яких є як силові, так і несилові методи, так звані «гібриди», звідки відповідно і пішла назва «гібридна війна», «hybrid warfare» чи «network centric warfare» – «гібридна війна» та «мережецентрична війна відповідно» [8, с. 114].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналізуючи дослідження та публікації останніх років, серед науковців, які займалися концептуальним обґрунтуванням гібридного типу війни варто виділити військових теоретиків: Ф. Гоффман, Р. Глен, Дж. Гордон, Д. Кілгаллен, М. Айшервуд, Дж. Маккуен, Дж. Матіс, Дж. Мацумура, У. Немет, Е. Сімпсон, Р. Уїлкі, Н. Фрейер, Г. Карлсен, Франк ван Каппен та ін. Серед вітчизняних дослідників феномену гібридної війни С.Магда, В.Горбулін, В. В'ятрович, Н. Власюк, Г. Динис, Ю. Радковець, І. Рущенко та І. Тодоров, В. Савін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. З переходом цивілізації до інформаційного етапу її розвитку змінюються технології та умови ведення війни, звичайні військові дії відходять на другий план, поступаючись місцем інформаційним технологіям, саме тому їх складова та вплив стають все вагомішими. Тому не дивно, що саме інформаційно-іміджевий аспект нового типу війни є чи не найнебезпечнішим.

Не дивлячись на існування численних праць на дану тему, кількість яких різко збільшилася з 2014 року і продовжує зростати дотепер, значна частина питань теорії та практики ведення гібридної війни все-таки залишається відкритою. Серед таких питань варто виділити і інформацій-

но-іміджевий аспект ведення нового типу війни, який досі не був комплексно проаналізованим.

Відтак, **основною метою** даної статті є дослідження сутності та характерних особливостей гібридної війни, визначення її впливу на інформаційне середовище, та як наслідок на імідж країн у світі.

Виклад основного матеріалу. Сучасні глобалізаційні процеси, які безпосередньо впливають на інформаційне суспільство, тим самим породжують нові, властиві лише йому форми протистояння, яке не обов'язково має бути збройним чи відкритим.

Володимир Горбулін, директор Національного інституту стратегічних досліджень, концептуалізуючи термін «гібридна війна», дає таке узагальнене визначення даному феномену – «воєнні дії, що здійснюються шляхом поєднання мілітарних, квазімілітарних, дипломатичних, економічних та інформаційних засобів з метою досягнення стратегічних політичних цілей».

Сьогодні, не дивлячись на існування різних визначень цього феномену, в міжнародному праві бракує розуміння поняття «гібридна війна». Тобто ми не маємо змоги спиратися на комплексні термінологічні визначення або на фундаментальні роботи, які б дозволили нам розібратися в питанні настільки ж повноцінно, як, наприклад, у питаннях воєнних конфліктів, які проходять у традиційному руслі. Але всі розуміють напевне, що гібридний тип війни є типом воєнного конфлікту, який все частіше буде застосовуватися у XXI столітті.

Якщо конкурентоздатність в епоху індустріального суспільства визначалась здатністю держави виробляти важке озброєння, транспортувати його до театру бойових дій та витримувати економічний тиск [6]. Сьогодні ж, в інформаційну епоху, військова конкурентоздатність пов'язана з можливостями обробляти інформацію та інтегрувати її у військові операції, таким чином забезпечуючи їх успішність. Часто саме інформаційні технології чинять вирішальний вплив на розвиток та специфіку розгортання конфліктних подій. А завдяки глобалізаційним процесам та їх відображенню на розвитку людства, застосуван-

ня інформації вже далеко не обмежується медійним простором. На сьогодні інформація має вплив паралельно на трьох фронтах:

1. Інформаційна обробка власного населення суб'єктом протистояння – заміна загально-визнаних критеріїв добробуту політичними цілями, наприклад побудовою світлого майбутнього, підготовка населення до «неминучої» війни або воєнного конфлікту, перенесення наголосу з внутрішніх проблем на зовнішні, застосування суспільного пафосу;

2. Масова пропаганда, інформаційна обробка населення інших країн та регіонів для забезпечення підтримки власних цілей – використання для цього окремих політиків, емігрантів, різноманітних об'єднань тощо.

3. Введення в оману інших урядів та міжнародних організацій, за рахунок розповсюдження неправдивої та викривленої інформації. А також встановлення, використання та підтримка урядів-маріонеток, квазіурядів, які підпадають під прямий або неявний вплив, тим самим забезпечуючи підтримку суб'єкту.

Окрім того, при всьому цьому абсолютно розмитими залишаються межі миру і війни, порядку і хаосу, відсутня єдина зона ризику, де можна стати «гарантом» порядку. Нові війни надзвичайно важко завершити класичним чином, уклавши перемир'я. Складається враження, що такі конфлікти взагалі не можуть бути закінчені, оскільки вони, як правило, мають тенденцію до розростання, розширення свого ареалу.

Дійсно, можна подумати, що традиційних воєн старого типу стає все менше, особливо між державами [7, с. 20]. Скорочується і кількість конфліктів з високою інтенсивністю бойових дій, які тягнуть за собою значні бойові втрати. Але в той же час, поняття гібридної війни охоплює явище набагато ширше, ніж сучасні форми ведення бойових дій, види війн майбутнього або назви конкретних конфліктів змішаного типу. Насправді мова йдеться про оформлення нового виду глобального протистояння у сучасному дестабілізованому міжнародному безпековому докіллі. Гібридна війна не є поверненням до стану холодної війни. Вона приходить їй на зміну, у супроводі ланцюгів гарячих конфліктів, як нова, ускладнена й нестабільна форма відносин на міжнародній арені.

Гібридна війна як глобальне протистояння виникає в умовах нових принципів геополітичного устрою, який наразі визначається «внутрішніми лініями напруженості між зоною стабільності, де панує закон і міжнародне право і сферою невизначеності, яка характеризується зневагою до закону, численними локальними конфліктами» [3], а не протистоянням між великими державами і сферами їхнього впливу, як за часів холодної війни.

Трансформація традиційних (контактних) війн пов'язана з розробленням нових способів і засобів збройної боротьби. У поєднанні з новітніми інформаційними технологіями вони породжують такі форми, як мережеві та мережоцентричні війни [1, с. 20–22]. Зміст мережевої війни полягає в досягненні успіху в збройній боротьбі не через перевагу в чисельності й вогневій могутності військ, а завдяки їх перевазі в інформаційних можливостях та організаційній побудові за мережевою структурою.

Важливою особливістю гібридних війн, спричиненою процесами глобалізації та інформатизації є і той факт, що світова спільнота ставиться перед доконаним фактом агресії при повному запереченні її власне агресором. У короткостроковій перспективі це дуже виграшна тактика. Найбільше ж важить контроль за інформаційними потоками, перемога в інформаційній війні, чи не найважливішому складнику гібридної війни. Інформаційна війна – це узгоджена діяльність з використання інформації як зброї для ведення бойових дій. Головним стратегічним національним ресурсом стає інформаційний простір, тобто інформація, мережева інфраструктура та інформаційні технології [4].

2007 році Джон Аркілла – колишній радник міністра оборони США Дональда Рамсфелда – відмітив, що «навіть мережі продемонстрували свою здатність вести війну обличчя до обличчя з державами. Доступні для мережі можливості, таким чином, захоплюють всі складники конфлікту, створюють перспективу значного розмивання кордонів між буремністю, терором та війною».

Виходячи з вищесказаного, можна зазначити характерні риси гібридної війни, зумовлені глобалізаційними процесами розетку інформаційного суспільства наступним чином:

- використання інформаційної зброї;
- участь у протистоянні недержавних акторів;
- використання терористичних методів;
- нехтування військовим правом та етикою;
- використання методів економічного та психологічного тиску;
- пропаганди тощо [6].

Тобто, інформаційний складник справді став наскрізною темою «гібридної війни», проте він виконує не самостійну, а допоміжну роль, більшою мірою супроводжуючи військову фазу операції. Однак, в українському випадку маємо справу не просто з ворожою пропагандою, а з тим, що фахівці-інформаційники слушно характеризують як «війну смислів/снів» (початок якої можна умовно віднести до 2006–2007 рр.). Для ретрансляції цих смислів задіяно всю множину каналів донесення інформації.

І хоча військовий складник конфлікту об'єктивно залишається основним чинником його розгортання, масштаби застосування інформаційного складника стають дедалі більшими. Ми можемо прослідкувати підтвердження цього факту на вітчизняному прикладі, коли прийняті українським урядом антикризові рішення в енергетичній сфері було активно використано для формування негативного ставлення до органів державної влади, посадових осіб та керівництва держави [2]. Ця ж інформація активно використовувалась і для формування негативного іміджу України серед країн-сусідів та партнерів України.

Про масштаби інформаційної війни, розгорнуті Росією проти України, найточніше сказав Головнокомандувач об'єднаних Збройних сил НАТО в Європі Ф. Брідлав: «Це найбільш дивовижний інформаційний бліцкриг, який ми коли-небудь бачили в історії інформаційних воєн». Спроможність здійснювати масштабний інформаційно-психологічний вплив на цілі аудиторії – не лише один із ключових елементів у реалізації

концепції геополітичного реваншу Путіна та його найближчого оточення, а й інструмент збереження ними влади всередині країни. Інформаційний фронт «гібридної війни» Росії проти України розгортається одразу на кількох напрямках.

Передусім:

1. Серед населення в зоні конфлікту.
2. Серед населення країни, проти якої здійснюється агресія, однак територія якої не охоплена конфліктом.
3. Серед громадян країни агресора.
4. Серед міжнародного співтовариства [2].

Таке протистояння має за мету не так фізичне знищення противника, як іміджеве. Адже саме імідж країни впливає на позицію світового товариства у ставленні до неї. Очевидно і те, що іміджева війна – це війна смислів. І мова йдеться не так про спотворення та видозміну фактів, які вирвані з контексту, як про створення паралельної альтернативної реальності, нового бачення світу з іншими системами цінностей, сенсів, які спонукають до певних дій. Ці смислові війни потребують певних каналів для розповсюдження інформації. Вони спрямовані на підміну картини світу об'єкта, що в результаті призводить та ухвалення таких рішень, які об'єкт ніколи не ухвалив би при попередніх, звичних для себе умовах. А завдяки тому, що інструментами смислових війн є не лише прямі, а й зачасти фоніві дії, вони часто носять прихований характер і відбуваються тривалий час поза увагою об'єкта дії.

Основним структурним елементом у цій війні стають симулякри – образи того, чого в реальності не існує, реінтерпритація того, що відбувається, коли з двох альтернативних джерел для опису обирається той, який понад усе відповідає запланованим цілям війни. Прикладами такого феномену є:

- знищення ознак військової приналежності: «зелені чоловічки», «ввічливі люди»;
- знищення ознак незаконності: «народний мер», «народний губернатор», «народна самооборона», «возз'єднання Криму»;
- посилення негативних характеристик супротивника: «фашисти в Києві», «звірства каральних батальйонів», «розіп'яті хлопчики», «хунта», «карателі», «самопроголошена київська влада»;
- завищення свого позитиву аж до сакралізації: «Крим наш», «місто російських моряків»;
- опис дій і підбір відповідної мотивації з метою їх легітимації: захоплення адмінбудівель пояснюється словами: «це ж наше, народне, а ми-народ» [7, с. 24–25].

Стратегічна мета експлуатації цих симулякрів – замінити об'єктивні уявлення цільових груп про характер конфлікту тими «інформаційними фантомами», які потрібні агресору. Активна фаза військового протистояння, що розпочалася з кінця лютого – початку березня 2014 р., супроводжувалася тактичною інформаційною підтримкою, яка так само використовувала прийоми побудови й експлуатації симулякрів. Україні вдалося досить швидко адаптуватися і частково відреагувати на цей виклик. «Кримська кампанія» показала слабкість російського інформаційного складника їхньої версії «гібридної війни», – вона не витримує постійного, прискіпливого медіа-погляду. Відповідно, чи не перше, що зробили різ-

номанітні «ополченці» та «зелені чоловічки» на окупованих територіях, – це відключили українські телеканали і масовано включили російські.

Формування єдиного й повністю контрольованого інформаційного простору – очевидна стратегія розгортання інформаційного складника конфлікту з боку агресора. Тож не дивно, що вже під час подій в окремих містах Донецької та Луганської областей бойовики налагодили процес пошуку проукраїнських стримерів і систематично перешкождали їхній діяльності.

Важливо відзначити, що Російська Федерація розгорнула один із фронтів «гібридної війни» і проти громадян своєї держави, формуючи там модель поведінки, яка багато в чому улягає меседжам федеральної преси (їй повністю довіряють майже 60% росіян). Небажання значної кількості громадян Росії подивитися на речі під іншим кутом зумовлене і страхом виникнення когнітивного дисонансу між дійсністю, формованою російськими ЗМІ, та реальними подіями. Тож, багато в чому про росіян справді можна сказати як про народ, котрий «першим упав під натиском власного телебачення».

Ще один інформаційний фронт – зовнішній. Масштаби діяльності «фондів», «культурних товариств», «аналітичних центрів» і просто «експертів» проросійської спрямованості в Європі, а також діяльність каналу RT справді значні. Однак навіть тут загальна концепція «гібридної війни» «по-російськи» дається взнаки: частину таких експертів просто вигадують, а від їх імені публікують необхідні коментарі та висновки, – останній такий випадок був із вигаданим німецьким експертом.

Важливим трансграничним простором ведення інформаційного проти-борства стала мережа Інтернет. Різноманітні реальні й удавані «хактивісти», «кіберпартизани», «кіберополчення», а також спеціальні підрозділи різних безпекових відомств для ведення протистоянь у кіберпросторі – всі вони стають важливим елементом кібератак, а також ведення спеціальних психологічних операцій у соціальних мережах та в мережі Інтернет загалом (наприклад, організація російськими спецслужбами протестів внутрішніх військ під Адміністрацією президента у жовтні 2014 р.). Однак повністю завоювати інформаційний простір Росії не вдалося, – чимало пропагандистських заяв із боку російського телебачення з української тематики швидко спростовували самі інтернет-користувачі, які дедалі частіше стають «рядовими інформаційних воєн» [2].

Говорячи про завершальний етап, вже зазначалося, що цілковита воєнна перемога в ній неможлива для жодної зі сторін [3]. Це переводить вирішення питання у вимір смислів, які формуються за допомогою дискурсивних засобів. Іншими словами, в умовах гібридної війни перемога зі сфери фізичної дійсності переміщується до когнітивного виміру війни. Тут ми знову стикаємося з конфліктом інтерпретацій. Для України питання перемоги є життєво важливим, проте єдиної зрозумілої формули наразі у нас нема. Зрозуміло, що, на відміну від держави-агресора і країн-партнерів, у когнітивному фреймі війни з перспективи України маємо двох головних учасників: Україну як об'єкт агресії і РФ як країну-нападника.

Висновки і пропозиції. Аналізуючи підходи до розуміння гібридних війн, можна сказати, що сьогоденні війна взагалі, і нові форми ведення війн зокрема перетворюються на об'єкт міждисциплінарних досліджень. Насамперед це стосується явища та поняття гібридної війни – сучасної військової стратегії, яка поєднує одночасне застосування конвенційних, мілітарних сил з використанням іррегулярних утворень, веденням дій у кіберпросторі, а також інформаційних операцій та засобів економічного і дипломатичного тиску на противника. Питання концептуалізації цього терміну потребує подальшого наукового вивчення, адже здійснення політики ведення гібридних війн змінюється паралельно із розвитком революції в сфері комунікацій, перш за все інформаційних. За рахунок нових комунікаційних можливостей зросла здатність таких інститутів мобілізувати спільноти різних держав на відстоювання тих чи інших гуманітарних проектів. Завдяки комунікаційній революції кардинальним чином упростилося проведення таких спецоперацій, як розповсюдження дезінформації та паніки, а також інших пропагандистських дій, адже протягом усієї «гібридної» війни дуже важливе значення надається боротьбі за розум і душі людей, тобто інформаційній боротьбі, де основними діючими суб'єктами виступають також не військові, а цивільні: ЗМІ, телебачення, Інтернет, інші засоби масової комунікації, що стали особливо впливовими в період глобалізації.

Перемога для України має концептуалізуватися як перемога у боротьбі з агресором. При цьому зв'язок концептів перемоги і поразки у фреймі гібридної війни залишається неочевид-

ним. За правилами «звичайної» війни перемога має бути проголошена спеціальною вербальною дією (подібною до дії оголошення війни). Сторона, що перемогла, декларує закінчення війни, а протилежна сторона визнає себе переможеною. Але цей сценарій в умовах гібридної війни є майже неймовірним. Агресор, який не визнає своєї ролі як учасника конфлікту і репрезентує себе як миротворця, не передбачає для себе, відповідно, будь-якого визнання поразки. Ще більш складно говорити про зміст перемоги й поразки в умовах, коли час і форми завершення гібридного конфлікту залишаються невизначеними.

Однак специфіка гібридної війни потребує створення власного переконливого розуміння змісту перемоги над ворогом. Особливо важливим стає бачення бажаних післявоєнних сценаріїв із залученням принципів міжнародного права у частині правила після війни (*jus post bellum*), їхньої модифікації для умов гібридної війни та з точки зору відповідальності гібридного агресора. У тому випадку, коли перспектива переконливої й остаточної військової перемоги над агресором є віддаленою, особливої ваги набуває когнітивний вимір гібридної війни, досягнення успіхів у якому потребує послідовного застосування дискурсивних засобів, створення ефективного стратегічного наративу з погляду виключно національних інтересів України. Проблема реалізації власних національних цілей та перешкодження реалізації політичних цілей ворога виходить на перший план. Головною ж політичною метою України є продовження свого існування як суверенної незалежної держави та формування свого позитивного іміджу у світовій спільноті.

Список літератури:

1. Бачинин В.А. История западной социологии: учеб. / В.А. Бачинин, Ю.А. Сандулов. – СПб.: Лань, 2002. – 384 с.
2. Горбулін В. «Гібридна війна» як ключовий інструмент російської геостратегії реваншу [Електронний ресурс] / В. Горбулін // «Дзеркало тижня». – № 2. – 2015, 23 січня. – Режим доступу: http://gazeta.dt.ua/internal/gibridna-viyna-yak-klyuchoviy-instrumentrosiyskoyi-geostrategiyi-revanshu_.html.
3. Горбулін В. Світова гібридна війна: український фронт: монографія / за заг. ред. В.П. Горбуліна. – К.: НІСД, 2017. – 496 с.
4. Іліас Іліопулус. «Гібридні війни як інструмент глобалізації» / І. Іліопулус, 2016. Режим доступу: <http://spkurdyumov.ru/economy/gibridnye-voyny-kak-instrument-globalizacii>.
5. Клаузевиц К. О войне: в 2 т. / К. Клаузевиц. – М.: ООО «Изд-во АСТ»; СПб.: Terra Fantastica, 2002.
6. Магда Є.В. Гібридна віна – визити і перемогти / Є.М. Магда. – Х.: Віват, 2015. – 604 с.
7. Магда Є.М. Гібридна війна: сутність і структура феномену / Є. Магда // Міжнародні відносини: Серія «Політичні науки» – 2014. № 4. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/article/0/view/2489/2220.
8. Магда Є. Гібридна війна: питання і відповіді / Є. Магда // MediaSapiens, 2015. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://osvita.mediasapiens.ua/trends/1411978127/gibridna_viyna_pitannya_i_vidpovidi/undefined/?media=print.
9. Требін М.П. «Гібридна» війна як нова українська реальність [Електронний ресурс] / М.П. Требін // Український соціум. – 2014. – № 3. – С. 113–127. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Usoc_2014_3_13.
10. Требін М. Інформаційне суспільство. Війни нової епохи / М. Требін // Віче. – 2002. – № 4. – С. 64–68.
11. Хамзатов М.М. Влияние концепции сетцентрической войны на характер современных операций / М.М. Хамзатов // Военная мысль. – 2006. – № 7. – С. 13–17.
12. Freier N. The Defense Identity Crisis: It's a Hybrid World / Nathan Freier // Parameters. – 2009. – Vol. XXXIX. – Autumn. – P. 5–17.
13. Freier N. Hybrid Threats and Challenges: Describe... Don't Define [Електронний ресурс] / Nathan Freier. – Режим доступу: <http://smallwarsjournal.com/blog/journal/docs-temp/343-freier.pdf>.
14. Hoffman F.G. Hybrid Warfare and Challenges / F.G. Hoffman // Joint Force Quarterly. – 2009. – 1st Quarter. – № 52. – P. 34–39.
15. Hoffman F.G. 'Hybrid Threats': Neither Omnipotent Nor Unbeatable [Електронний ресурс] / F.G. Hoffman. – Режим доступу: http://operationaladaptation.com/unify_uploads/files/Hoffman%202010%20Hybrid%20Threats.pdf.

Сабри К.Н.

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко

ИНФОРМАЦИОННО-ИМИДЖЕВЫЙ АСПЕКТ ГИБРИДНОЙ ВОЙНЫ

Аннотация

В статье проанализировано и обобщено особенности понятия «гибридная война». Определены подходы к пониманию таких противостояний, их основные характеристики, цели и стратегии. Выделены основные сферы существования конфликта: историческая, энергетическая, информационная. Отмечено решающее влияние информационных технологий на развитие и специфику происхождения конфликтных событий. Анализируются направления и масштабы информационно-имиджевой составляющей войны, развернутой Россией против Украины.

Ключевые слова: гибридная война, информационная война, имиджевая война, информационное общество, сетевая война, политический имидж, типология войны.

Sabri K.N.

Taras Shevchenko National University of Kyiv

INFORMATION-IMAGE ASPECT OF HYBRID WARFARE

Summary

The article analyzes and generalizes the features of the concept of «hybrid warfare». The approaches to understanding such confrontations, their main characteristics, goals and strategies are determined. The main spheres of conflict existence are identified, they are: historical, energy, information. The decisive influence of information technologies on the development and specifics of the origin of conflict events was noted. The directions and scale of the information-image component of the war deployed by Russia against Ukraine are analyzed.

Keywords: hybrid warfare, information war, image war, information society, network war, political image, typology of war.